
ARTYKUŁY

ARKADIUSZ SADOWSKI, WERONIKA TULLIN¹
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie

POTRZEBY DORADCZE ROLNIKÓW Z WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO W ZAKRESIE EKONOMIKI I TECHNOLOGII PRODUKCJI ROLNICZEJ

Nadesłany: 7.08.2015 Zaakceptowany do druku: 25.08.2015

1. Wstęp

Podstawowym zadaniem producenta rolnego jest efektywne ekonomicznie wytwarzanie surowców rolniczych, co w sensie ogólnospołecznym przekłada się na zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego. Wymaga to między innymi stałej obserwacji przyrodniczego, ekonomicznego, politycznego czy w końcu technologicznego otoczenia gospodarstwa, co wiąże się z kolei z potrzebą zdobywania rzetelnej wiedzy oraz umiejętności jej wykorzystania [Dudek 2015, Orłowska 2013]. Zjawisko to jest stale obecne w działalności gospodarstw rolnych oraz innych przedsiębiorstwach, jednakże w polskim rolnictwie szczególne jego nasilenie ma miejsce w ostatnich latach i związane jest z procesem integracji z Unią Europejską. Ważne są tu zwłaszcza dwa zasadnicze aspekty. Pierwszy dotyczy włączenia krajowej gospodarki do wspólnego europejskiego rynku, co stwarza nowe szanse poszerzenia rynków zbytu, ale zwiększa jednocześnie konkurencję ze strony podmiotów pochodzących z innych państw członkowskich. Dla polskich gospodarstw rolnych rodzi to potrzebę wdrażania technik produkcyjnych i sposobów zarządzania poprawiających ich pozycję konkurencyjną. Drugi aspekt związany jest z objęciem polskiego rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej, co w skrócie sprowadza się do możliwości skorzystania z programów pomocowych oraz obowiązku spełnienia szeregu norm jakościowych. Bieżące obowiązki rolnika związane z prowadzeniem produkcji często utrudniają bądź nawet

¹ Wkład pracy: A. Sadowski – 60%, W. Tullin – 40%.

uniemożliwiają analizowanie wszystkich ważnych aspektów mających wpływ na bliższe i dalsze możliwości rozwojowe gospodarstwa.

Stąd rodzi się potrzeba świadczenia przez instytucję doradztwa rolniczego szerokiego zakresu usług doradczych, kształceniowych, informacyjnych i upowszechnieniowych [Kujawiński 2009], przy czym:

- działalność doradcza (doradztwo rolnicze), to swoisty rodzaj edukacji rolniczej, polegającej na automotywacyjnym i intencjonalnym współdziałaniu doradcy rolniczego z jego rolniczym partnerem, zmierzającym do rozwiązania problemów zawodowych partnera oraz pozwalającym przygotować go do podejmowania skutecznych działań zapobiegających niepowodzeniom w pracy, a także nabycia umiejętności samodzielnego rozpoznawania i rozwiązywania swoich problemów,
- działalność informacyjna, to zespół czynności związanych z udostępnianiem informacji potrzebnych rolnikom w ich pracy we własnym gospodarstwie rolnym,
- działalność upowszechnieniowa, to sterowany przez publiczną rolniczą organizację doradcą przekaz innowacji od źródła ich powstania do miejsca pełnego ich zastosowania w gospodarstwach rolników,
- działalność kształceniowa, to świadome świadczenie rolnikom różnych form kształcenia, w ramach procesów doskonalenia lub szkolenia zawodowego, będące odpowiedzią na ich potrzeby i aspiracje intelektualne.

Świadczenie wszystkich tych usług oparte jest na podmiotowym podejściu do rolnika i głównie wspieraniu jego aktywności w zakresie własnego rozwoju, jako sprawnego przedsiębiorcy rolnego [Kujawiński 2009, 2013]. Takie podejście wzmacniane jest założeniami Wspólnej Polityki Rolnej, gdzie od 2007 roku beneficjenci dopłat bezpośrednich zobowiązani są do przestrzegania norm *cross compliance*, lecz jednocześnie mają możliwość otrzymania odpowiedniej pomocy ze strony publicznych i uprawnionych niepublicznych organizacji doradztwa rolniczego [Wawrzyniak 2012].

Rozumienie usług doradztwa rolniczego jako partnerskiego współdziałania doradcy i rolnika oznacza między innymi dobrowolność korzystania z nich, co z kolei rodzi konieczność poznania potrzeb potencjalnych klientów, zdefiniowanych przez Kujawińskiego [2008] jako „stan napięcia wewnętrznego organizmu człowieka, inicjujący i ukierunkowujący własną aktywność na zdobycie tego, co jest ważne dla jego normalnego funkcjonowania”.

Oczywiście wyartykułowane przez klientów potrzeby nie mogą być jedynym wyznacznikiem działalności podmiotów doradczych (szczególnie publicznych), gdyż ważną rolę pełnią też zagadnienia nie będące w polu zainteresowania producentów, nastawionych na realizację celów produkcyjnych i ekonomicznych i z racji tego przez nich nieuświadomione [Wawrzyniak 1993]. Pomimo tego istnieje cała gama

zagadnień, których uwzględnienie w planowaniu pracy doradczej uzależnione jest od potrzeb producentów, a które związane są głównie z produkcyjną i ekonomiczną sferą działania gospodarstwa. Znajomość preferencji klientów jest dla organizacji doradczej ważna także dlatego, że wskazuje istotne z jej punktu widzenia obszary, które powinny być w polu zainteresowania rolników, a z jakimi przyczyn nie są.

Wziąwszy pod uwagę powyższe rozważania, przeprowadzone zostały badania, których celem było poznanie potrzeb kompetencyjnych producentów rolnych z województwa wielkopolskiego w zakresie zagadnień technologicznych i ekonomicznych, które ze swej natury dotyczą istoty prowadzenia gospodarstwa rolnego. Potrzeby te w niniejszym opracowaniu nazywane są w uproszczeniu „potrzebami doradczymi”, ponieważ mieszczą się w obszarze kompetencji rolniczych organizacji doradczych². Ponadto, z uwagi na to, że są czy mogą być one zaspokajane w efekcie świadczenia przez te organizacje różnych usług (doradczych, kształceniowych, informacyjnych i upowszechnieniowych) z obszaru technologii i ekonomiki produkcji rolnej - usługi te nazwa się odpowiednio doradztwem technologicznym i doradztwem ekonomicznym.

2. Uwagi metodyczne i charakterystyka respondentów

Określenie potrzeb doradczych dokonane zostało na podstawie badań ankietowych, przeprowadzonych na populacji stu rolników posiadających gospodarstwa rolne w powiatach grodziskim i nowotomyskim, leżących w województwie wielkopolskim. Badania przeprowadzone zostały w roku 2014. Lokalizacja ta wybrana została ze względu na znaczącą rolę rolnictwa w gospodarce obu powiatów, a także z powodu przewagi gospodarstw rodzinnych, będących „naturalnymi” klientami instytucji doradczych. Relatywnie niewielki dobór próby oraz jej ograniczenie do konkretnego obszaru geograficznego nie przydaje jej waloru reprezentatywności, jednakże można sądzić, iż wyrażona w wielu miejscach jednoznaczność poglądów wskazuje na pewne ogólne tendencje dotyczące analizowanych zagadnień i w znacznej mierze odzwierciedla poglądy społeczności rolniczej.

Wśród respondentów (tabela 1) przeważali użytkownicy gospodarstw średnio małych, o powierzchni od 10 do 20 ha (37 respondentów) oraz średnio dużych – 20-50 ha, których było 41. W swej zdecydowanej większości są to podmioty na tyle małe, że nie dysponują własną kadrą zarządzającą (poza tym są to gospodarstwa rodzinne), lecz na tyle duże, że prowadzą produkcję towarową, co nakazuje im utrzymywać pozycję konkurencyjną, a w konsekwencji czyni je potencjalnymi klientami instytucji doradczych.

² W szczególności są to nie tylko potrzeby doradcze, ale też kształceniowe, informacyjne i upowszechnieniowe.

Tabela 1

Gospodarstwa respondentów według klas wielkości fizycznej

Klasy wielkości	Liczba
Do 5 ha	2
Od 5,01- 10 ha	11
Od 10,01- 15 ha	22
Od 15,01 - 20 ha	15
Od 20,01- 50 ha	41
Powyżej 50 ha	9
Razem	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych, n=100.

W delimitacji badanych podmiotów uwzględniono też kierunek produkcji, co wynikało z przyjętego założenia, że będzie miał on wpływ na preferowaną tematykę usług doradczych, kształceniowych, informacyjnych i upowszechnieniowych. Uwzględniono zarówno dominujący rodzaj produkcji, który respondent mógł wybrać tylko jeden oraz kierunki dodatkowe, których mogło być kilka, w zależności od specyfiki podmiotu (tabela 2). W dalszych analizach badane podmioty grupowane zostały tylko według kierunku dominującego, zgodnie z przyjętym założeniem, że to podstawowa działalność determinuje potrzeby doradcze. W analizowanej populacji dominowali producenci specjalizujący się w produkcji polowej, produkcji mleka oraz chowie trzody chlewnej. Niewielka liczba (7 gospodarstw) specjalizowała się w produkcji bydła opasowego. Marginalna część (3 gospodarstwa) zadeklarowała jako dominującą produkcję ogrodniczą, a żaden z podmiotów nie specjalizował się w chowie drobiu. W dalszych badaniach nie uwzględniono dwóch ostatnich grup ze względu na niewielką reprezentację (ogrodnictwo) lub jej brak (drób).

Badania dotyczyły analizy potrzeb w zakresie doradztwa zbiorowego, rozumianego jako uczestnictwo w kursach, szkoleniach czy konferencjach³. W wymienionych formach edukacyjnych między ich uczestnikami zachodzi interakcja bezpośrednia, a nie pośrednia, jak np. przez mass media. W tym przypadku uwaga została skupiona na ogólnie rozumianej tematyce spotkań, gdzie uwzględnione zostały zagadnienia technologiczne (z podziałem na poszczególne kierunki produkcji) oraz ekonomiczne. Dla każdej tematyki respondenci mogli wyrazić swoją opinię co do jej znaczenia, poczynając od bardzo ważnej, a na nieprzydatnej kończąc (tabela 3 i 4).

³ Zakres prowadzonych badań był szerszy, a niniejszy artykuł prezentuje wyłącznie ich wybrany fragment.

Tabela 2

Gospodarstwa respondentów według deklarowanego kierunku produkcji (liczba odpowiedzi)

Rodzaj produkcji	Produkcja mleka	Chów trzody chlewnej	Produkcja polowa	Ogrodnictwo	Chów bydła opasowego	Chów drobiu
Dominująca	32	20	38	3	7	0
Drugorzędna*	9	28	47	2	17	9
Razem	41	48	85	5	24	9

* istniała możliwość zadeklarowania kilku rodzajów produkcji drugorzędnej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych, n=100.

3. Wyniki badań

Zagadnienia technologiczne obecne są w tematyce doradczej od zarania prowadzenia tego typu działalności. Były one szczególnie ważne w okresach niedoborów żywności (między innymi w okresie realnego socjalizmu), kiedy to polityka państwa nakierowana była na wzrost wolumenu produkcji, do czego niezbędne było między innymi dostarczenie producentom wiedzy na temat wydajnych technik wytwarzania. Obecnie, w warunkach często występującej nadprodukcji żywności i dużej konkurencji (także międzynarodowej) problematyka technologiczna nie jest mniej ważna, aczkolwiek jest inaczej rozumiana. Problemem jest głównie to, jak prowadzić proces produkcyjny, aby być jednocześnie efektywnym ekonomicznie oraz konkurencyjnym cenowo. Waga tego zagadnienia jest szczególnie widoczna na przykładzie dokonanego kilka lat temu „przesunięcia” produkcji trzodowej (a w pewnym stopniu dotyczy to wielu innych kierunków produkcji) z krajów Europy Środkowo-Wschodniej (głównie z Polski) do Europy Zachodniej [Sadowski i inni 2013, Baer-Nawrocka i Sadowski 2013]. W głównej mierze utrata zdolności konkurencyjnych wielu podmiotów z nowych krajów członkowskich wynikała z niedostatku kapitału rzeczowego, jednak ważna też była z pewnością umiejętność zastosowania nowoczesnych technik wytwarzania, nakierowanych między innymi na zmniejszenie jednostkowych nakładów, co w konsekwencji dało bezpośrednie lub pośrednie przewagi konkurencyjne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że producenci rolni doceniają zagadnienia technologiczne, które w większości przypadków oceniane są przez znaczną część respondentów jako znaczące (tabela 3). Zauważyć tu można pewną prawidłowość. Otóż szczególnie w przypadku oceny tematyki technologii produkcji

zwierzęcych widoczna jest silna zbieżność z dominującym kierunkiem produkcji. Dla 80% producentów trzody oraz 66% producentów mleka zagadnienia związane właściwą sobie specyfiką są ważne lub bardzo ważne. Nieco inaczej wygląda to w przypadku produkcji roślinnej, gdzie ponad połowa rolników specjalizujących się w uprawach polowych uznała tą tematykę za średnio ważną lub nieistotną. Rozdźwięk między podejściem do produkcji roślinnej i zwierzęcej wynikać może z tego, że ta druga jest bardziej skomplikowana (zagadnienia związane z żywieniem, zdrowotnością, utrzymaniem budynków), przez co wymagająca większej wiedzy. Poza tym większość norm UE dotyczy produkcji zwierzęcej, co też ma wpływ na stosowane technologie produkcji.

Tabela 3

**Znaczenie doradztwa technologicznego wśród respondentów
według dominującego kierunku produkcji**

Dominujący kierunek produkcji	Znaczenie (%)				Razem (liczba respondentów)
	Bardzo ważna	Ważna	Średnio ważna	Nieprzydatna	
Technologia produkcji polowej					
Produkcja polowa	28,9	21,1	5,3	44,7	38
Trzoda chlewna	20,0	20,0	10,0	50,0	20
Produkcja mleka	25,0	25,0	3,1	46,9	32
Chów bydła opasowego	14,3	14,3	0,0	71,4	7
Chów trzody chlewnej					
Produkcja polowa	5,3	21,1	7,9	65,8	38
Trzoda chlewna	55,0	25,0	0,0	20,0	20
Produkcja mleka	6,3	0,0	9,4	84,4	32
Chów bydła opasowego	14,3	0,0	0,0	85,7	7
Produkcja mleka					
Produkcja polowa	7,9	15,8	2,6	73,7	38
Trzoda chlewna	10,0	0,0	0,0	90,0	20
Produkcja mleka	50,0	15,6	6,3	28,1	32
Chów bydła opasowego	0,0	14,3	0,0	85,7	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych, n=100.

Takie podejście producentów jest uzasadnione. Ankietowani rolnicy słusznie uważają, że ich podstawową rolą jest efektywne wytwarzanie, które w konsekwencji w największej mierze wpływa także na osiągnięcie efektów nie tylko produkcyjnych (ilość i jakość wytwarzanych wyrobów) ale też ekonomicznych, będących

ostatecznym celem działania każdego podmiotu gospodarczego. Stąd coraz lepsze poznawanie własnego fachu, a szczególnie związanych z nim nowości, jest myśleniem zasadnym i logicznym.

Tabela 4

Znaczenie doradztwa ekonomicznego wśród respondentów według dominującego kierunku produkcji

Dominujący kierunek produkcji	Znaczenie (%)				Razem (liczba respondentów)
	Bardzo ważna	Ważna	Średnio ważna	Nieprzydatna	
Rachunkowość rolnicza					
Produkcja polowa	13,2	15,8	10,5	60,5	38
Trzoda chlewna	15,0	10,0	10,0	65,0	20
Produkcja mleka	3,1	25,0	9,4	62,5	32
Chów bydła opasowego	14,3	0,0	0,0	85,7	7
Analizy ekonomiczne					
Produkcja polowa	2,6	7,9	7,9	81,6	38
Trzoda chlewna	20,0	5,0	0,0	75,0	20
Produkcja mleka	0,0	28,1	9,4	62,5	32
Chów bydła opasowego	0,0	0,0	14,3	85,7	7
Pozyskiwanie środków z zewnątrz					
Produkcja polowa	26,3	21,1	2,6	50,0	38
Trzoda chlewna	25,0	25,0	10,0	40,0	20
Produkcja mleka	34,4	12,5	3,1	50,0	32
Chów bydła opasowego	14,3	0,0	0,0	85,7	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

W tym kontekście zastanawiające są odpowiedzi ankietowanych rolników dotyczące zagadnień ekonomicznych (tabela 4). W każdym z analizowanych przypadków większość respondentów, bez względu na kierunek produkcji oceniła, że są to zagadnienia nieprzydatne. Zakres prowadzonych badań obejmował wyłącznie sferę oceny poszczególnych zagadnień, bez uwzględniania przyczyn danego stanu rzeczy, aczkolwiek wydaje się, że uzasadnione byłoby podjęcie kolejnych badań pozwalających ostatecznie zweryfikować zaprezentowane poniżej próby wyjaśnienia opisywanego zjawiska. Według autorów może być ich kilka, a żadne z nich nie oznacza, że rolnicy nie są nastawieni na osiągnięcie celów ekonomicznych. Po pierwsze, po akcesji do UE i objęciu rolnictwa systemem dopłat bezpośrednich, przynajmniej w rozumieniu producentów, analizy czysto ekonomiczne gospodarstw straciły na ostrości, ponieważ przeciętnie niemal połowa dochodów uzyskiwana jest z dopłat bezpośrednich [Czubak i inni 2011]. Poza tym, można

mniemać (choć nie wynika to bezpośrednio z dotychczasowych badań, lecz może stanowić przyczynek do podjęcia kolejnych), iż oferta ekonomiczna publicznych instytucji doradczych ma wymiar nieco „abstrakcyjny” w porównaniu do bardziej „realnej” i codziennej problematyki technologicznej. Rachunkowość rolnicza FADN jest cennym źródłem wiedzy na temat stanu rolnictwa towarowego państw UE, jednakże jej wykorzystanie w zarządzaniu gospodarstwem rolnym jest ograniczone, chociażby ze względu na dość ogólny charakter raportu indywidualnego, a także jego wygenerowanie dopiero kilka miesięcy po zakończeniu roku obrachunkowego, co powoduje, że w rozumieniu rolników może mieć on wymiar wyłącznie historyczny. Kolejny produkt doradztwa ekonomicznego, jaki stanowią kalkulacje rolnicze, z konieczności wykonywane są przy ujednoczonych założeniach technologicznych, pogodowych i glebowych, co także w rozumieniu pojedynczych producentów może przydawać im cech abstrakcyjności i oderwania od realiów jego gospodarstwa. Nie inaczej jest z notowaniami cenowymi, które odnoszą się do danych historycznych, a także wskazują pewne wartości uśrednione, które nie zawsze są zgodne z dynamicznie zmieniającymi się cenami podczas sprzedaży targowiskowej. Nieco inny charakter mają plany przedsięwzięć (biznes plany), które z założenia wykonywane są dla konkretnych podmiotów, opisują więc realne i indywidualne problemy. Odnoszą się też do przyszłości, co tym bardziej powinno predestynować je jako narzędzie zarządzania bieżącego i (głównie) strategicznego. W praktyce jednak traktowane są w większości przypadków jako swoisty formalny „załącznik” przy ubieganiu się o krajowe i unijne środki pomocowe. Inny powód deprecjonowania przez producentów doradztwa ekonomicznego może wynikać z przedstawionej wcześniej tezy, zgodnie z którą rola rolnika sprowadza się do właściwego prowadzenia procesów technologicznych i wytworzenia dobrego jakościowo produktu, podczas gdy uregulowania cenowe i wynikająca z nich opłacalność produkcji stanowi domenę instytucji publicznych i będących w ich ręku instrumentów regulacyjnych. Takie podejście do oferty ekonomicznej podmiotów doradczych ma też potencjalnie przełożenie na ocenę doradztwa zbiorowego.

Przedstawione przykłady stanowią próbę wyjaśnienia możliwych przyczyn małego zainteresowania zagadnieniami ekonomicznymi, lecz nie uznania ich za słuszne. Umiejętność ekonomicznego spojrzenia na gospodarstwo, pomimo wspomnianej „abstrakcyjności”, jest równie ważna co znajomość technologii produkcji i tak samo wpływa na osiągnięte wyniki finansowe. Kształtowanie struktury kosztów w gospodarstwie, do czego niezbędna jest ich znajomość i bieżąca analiza ma równie istotny wpływ na wielkość dochodu, co racjonalnie prowadzona technologia produkcji. Pewne zjawiska niezwiązane bezpośrednio z procesem wytwarzania, takie jak np. przeinwestowanie (szczególnie niebezpieczne w warunkach

oferty pomocy publicznej) prowadzi do zachwiania proporcji pomiędzy wielkością kosztów bezpośrednich i pośrednich poprzez nieracjonalny wzrost amortyzacji, ubezpieczeń czy remontów [Sadowski 2003, Sadowski 2008]. Dla oceny stanu rzeczy w tym zakresie w konkretnym gospodarstwie przydatna może być np. analiza wyników rachunkowości FADN, dokonana szczególnie w długich ciągach czasowych (kilku lat), co jednakże wymaga podejścia bardziej analitycznego zarówno ze strony rolnika, jak doradcy. Podobnie wykorzystanie kalkulacji czy notowań cenowych, pomimo ich ogólnego i historycznego charakteru (notowane są zdarzenia z przeszłości, których przełożenie na przyszłe relacje jest ograniczone i niepewne) może pomóc w podejmowaniu indywidualnych decyzji produkcyjnych. Przedstawione powyżej przykłady nie wyczerpują oczywiście możliwości gamy wykorzystania narzędzi ekonomicznych w zarządzaniu gospodarstwem.

Wśród zagadnień ekonomicznych nieco większym zainteresowaniem cieszy się problematyka pozyskiwania środków z zewnątrz, co jest zrozumiałe w warunkach nowych zasad programów pomocowych na lata 2014-2020, co wiąże się z potrzebą zdobycia wiedzy. W tym kontekście dziwić może to, że w większości przypadków tylko około 50% respondentów uznało to zagadnienie za bardzo ważne lub ważne. Wśród producentów bydła mięsnego było to tylko niecałe 15%, co jest o tyle interesujące, że dla tego kierunku produkcji istnieje w nowym okresie programowania specjalna oferta pomocowa, obejmująca zarówno dopłaty bezpośrednie, jak i wsparcie inwestycyjne w ramach PROW 2014-2020. Być może więc brak zainteresowania wynika z braku informacji.

4. Podsumowanie

Przeprowadzone badania wskazały na to, że pomimo szerokiej oferty ze strony środków masowego przekazu, w tym szczególnie prasy i Internetu, nadal istnieje wśród producentów zapotrzebowanie na usługi doradcze. Jako świadomą potrzebę respondenci wskazali przede wszystkim na potrzebę pogłębiania wiedzy z zakresu technologii, szczególnie dotyczącej dominującego kierunku produkcji. Inaczej przedstawia się tematyka ekonomiczna, która, obiektywnie jest równie ważna, jednakże nie jest doceniana przez producentów. Stan taki stanowi szczególne wyzwanie dla instytucji doradczych, w tym zwłaszcza publicznych, które mają na celu nie tylko realizację zadań komercyjnych, na które istnieje wyartykułowane zapotrzebowanie klientów, lecz także realizację celów społecznych, a więc także wpływania na zmianę wiedzy, zachowania i mentalności. Rodzi to potrzebę modyfikacji nie tyle oferty doradztwa ekonomicznego, co spojrzenia na jego istotę. Ważnym wydaje się przy tym uświadomienie producentom potrzeby ekonomicz-

nego spojrzenia na własne gospodarstwo⁴. Istotna jest także edukacja w zakresie umiejętności indywidualnego wykorzystania istniejących produktów doradztwa ekonomicznego, pomimo często ich „abstrakcyjnego” i ogólnego (to znaczy odebranego od realiów konkretnego gospodarstwa) charakteru.

LITERATURA

1. Baer Nawrocka A., Sadowski A. (2013): Polityczne i strukturalne czynniki wpływające na przemiany w rozmieszczeniu produkcji trzody chlewnej w Unii Europejskiej. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 307. Polityka ekonomiczna (red. J. Sokołowski, M. Sosnowski, A. Żabiński). Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 35-44.
2. Czubak W., Poczta W., Sadowski A. (2011): Wpływ proponowanej reformy systemu dopłat bezpośrednich po 2013 roku na sytuację polskiego rolnictwa. *Wież i rolnictwo* 4 (153) 2011, 61-82.
3. Dudek M. (2015): Ocena korzystania z usług doradczych przez rolników w latach 1992-2011. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*. 2 (80), 32-42.
4. Kujawiński W. (2008): Podstawy teoretyczne działalności informacyjnej publicznych organizacji doradczych. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział Poznań, 145 ss.
5. Kujawiński W. (2009): *Metodyka doradztwa rolniczego*. CDR w Brwinowie Oddział Poznań, 212 ss.
6. Kujawiński W. (2013): Działalność kształceniowa publicznych rolniczych organizacji doradczych. Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Oddział Poznań, 129 ss.
7. Orłowska M.J. (2013): Działania doradcze podejmowane dla transferu innowacji technologicznych do gospodarstw rolniczych na przykładzie Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*. 4 (74), 54-70.
8. Sadowski A. (2003): Analiza finansowa w zarządzaniu. *Poradnik Gospodarski* 1, 12-13.
9. Sadowski A. (2008): Economic efficiency of inputs of production factors in cost management context. *Journal of Agribusiness and Rural Development* 4 (10), 123-133.
10. Sadowski A., Baer-Nawrocka A., Poczta W. (2013): Gospodarstwa rolne w Polsce na tle gospodarstw Unii Europejskiej – wpływ WPR. Praca zbiorowa pod kierunkiem prof. dr hab. Walentego Poczty. Główny Urząd Statystyczny, 254 ss.
11. Wawrzyniak B. (1993): *Doradztwo rolnicze. Cz II Metody pracy doradczej w rolnictwie*. Włocławskie Towarzystwo Naukowe, 204 ss.
12. Wawrzyniak B. (2012): Struktury organizacyjne doradztwa rolniczego i instrumenty finansowe jego wsparcia w Polsce po wstąpieniu do Unii Europejskiej. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*. 1 (68), 5-18.

⁴ Jeden z autorów, jako wieloletni pracownik Działu Ekonomiki Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Poznaniu ma świadomość, że w publicznych instytucjach doradczych działania takie podejmowane są od dawna.

ARKADIUSZ SADOWSKI, WERONIKA TULLIN

POTRZEBY DORADCZE ROLNIKÓW Z WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO W ZAKRESIE EKONOMIKI I TECHNOLOGII PRODUKCJI ROLNICZEJ

Słowa kluczowe: *potrzeby doradcze, doradztwo technologiczne, doradztwo ekonomiczne*

STRESZCZENIE

W pracy przedstawiono wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród wielkopolskich rolników. Dotyczyły one identyfikacji potrzeb w zakresie doradztwa technologicznego i ekonomicznego. Respondenci zadeklarowali duże zainteresowanie zdobyciem wiedzy w zakresie technologii wytwarzania, szczególnie w zakresie kierunku produkcji dominującego w ich gospodarstwach. Doradztwo ekonomiczne, pomimo obiektywnie dużego znaczenia, nie zostało uznane przez większość badanych rolników za ważne. Stan taki wskazuje na konieczność modyfikacji podejścia do zagadnień ekonomicznych przez organizacje doradcze.

ARKADIUSZ SADOWSKI, WERONIKA TULLIN

ADVISORY NEEDS OF FARMERS FROM WIELKOPOLSKA REGION OF ECONOMICS AND AGRICULTURAL PRODUCTION TECHNOLOGY

Key words: *advisory needs, technological advisory, economic advisory*

SUMMARY

The paper presents the results of surveys conducted among farmers from Wielkopolska region. They concerned the identification of needs in terms of technological and economic advisory. Respondents declared their strong interest in gaining knowledge in the field of production technology, particularly in the direction of the dominant production in their farms. Economic advisory, despite the objectively great importance has not been recognized by the majority of farmers consider important. This status indicates a need to modify the approach to economic issues by advisory organizations.

e-mail: a.sadowski@up.poznan.pl